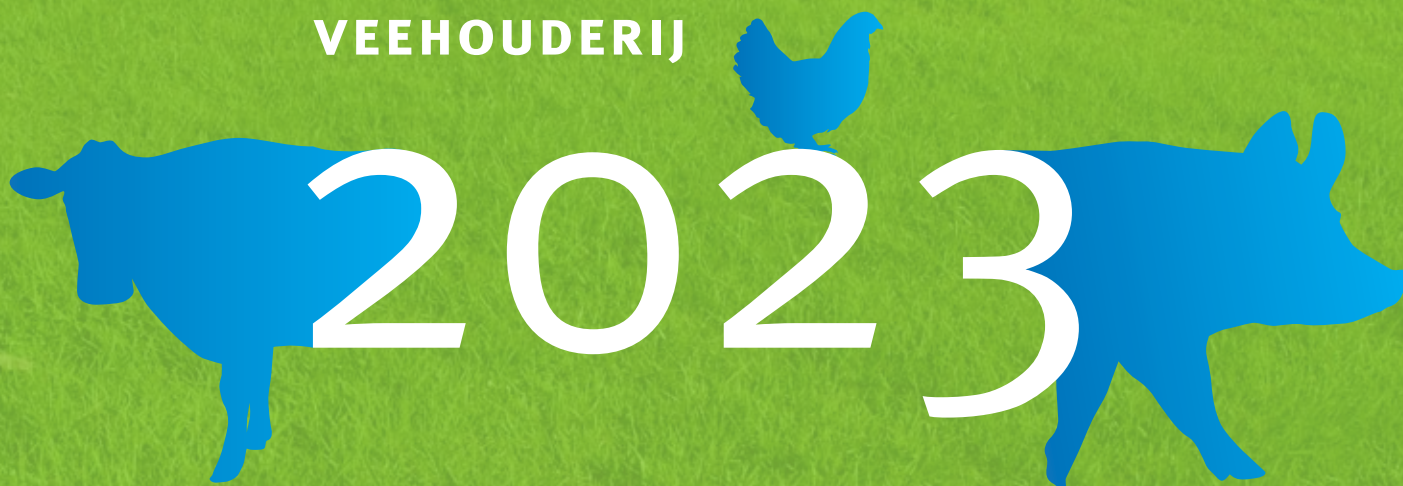


**UITVOERINGSAGENDA
DUURZAME
VEEHOUDERIJ**



2012

**3^E VOORTGANGSRAPPORTAGE
SAMENWERKINGSVERBAND**

AUGUSTUS 2012

Convenantpartijen Uitvoeringsagenda

- COV (Centrale Organisatie voor de Vleessector)
- Dierenbescherming
- GKC (Groene Kennis Coöperatie)
- IPO (Interprovinciaal Overleg)
- LTO Nederland
- Ministerie van EL&I
- Natuur & Milieu
- NZO (Nederlandse Zuivel Organisatie)
- Nevedi (Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie)
- Rabobank Nederland



Inhoud

1 Doel en opbouw voortgangsrapportage	5
1.1 Inleiding	5
1.2 Doel en opbouw voortgangsrapportage	6
2 Monitoring verduurzaming veehouderij	7
2.1 Monitor Integraal Duurzame Stallen	8
2.2 Overige monitoring	9
3 Beweging als motor voor gezamenlijke actie	17
3.1 Door beweging ontstaat energie en richting	17
3.2 Integrale duurzaamheid	18
3.3 Innovatie binnen de UDV	20
4 Voortgang op de speerpunten	23
4.1 Nieuwe acties	23
4.2 Voortgang per speerpunt	23
- Speerpunt 1 > Systeeminnovaties	23
- Speerpunt 2 > Welzijn en Gezondheid van dieren	24
- Speerpunt 3 > Maatschappelijke inpassing	26
- Speerpunt 4 > Energie, milieu en klimaat	26
- Speerpunt 5 > Markt en ondernemerschap	27
- Speerpunt 6 > Verantwoord consumeren	27
BIJLAGE: Compleet overzicht routeplannen per speerpunt	31
B1 Speerpunt 1 > Systeeminnovaties	32
B1.1 - Bewustwording, mind set, sense of urgency	33
B1.2 - Extra stimulans om duurzaam te investeren	34
B1.3 - Inspiratie, kennisuitwisseling en onderwijs	35
B1.4- Ontwikkeling en innovatie	36
B2 Speerpunt 2 > Welzijn en Gezondheid van dieren	39
B2/a. im- en export van levende dieren en lange afstandstransporten	39
B2.1 - Slachtdieren: ontwikkelen kwaliteitssysteem 'Eén Huis dat staat'	40
B2.2 - Kwaliteit verhogen	40
B2.3 - Gebruiksdieren: benutten van kansen in nabije markten	41
B2/bc. b. natuurlijke gedrag en ingrepen	42
c. van dierziektebestrijding naar gezonde dieren	42
B2.4 - Stimuleren van aanpassingen in bedrijfsmanagement, huisvesting en fokkerij	43
B3 Speerpunt 3 > Maatschappelijke inpassing	46
B3.1 - Transparantie, openheid en interactie	47
B3.2 - Landschappelijke inpassing	48
B3.3 - Inspireren 'het kan ook anders'	49
B4 Speerpunt 4 > Energie, milieu en klimaat	50
B4/a. Voer-mest Kringloop	50
B4.1 - Aanpakken korte termijn problematiek	51
B4.2- Korte termijn aanpak verbinden aan lange termijn ambitie	52
B4/b. grondstoffen voor diervoeder op duurzame wijze geproduceerd	53
B4.3 - Verduurzamen grondstoffen	53
B4/c. klimaat: duurzame energieproductie, reductie van energieverbruik & broeikasgassen	55
B4.4 - Energiebesparing en productie	56
B4.5 - Reductie overige broeikasgassen	58
B5 Speerpunt 5 > Markt en ondernemerschap	60
B5.1 - Bewustwording van mogelijkheden voor zelfsturing	61
B5.2- Systematiek ontwikkeling en diversificatie	62
B5.3- Stimuleren via onderwijs	63
B6 Speerpunt 6 > Verantwoord consumeren	64
B6.1- Aantoonbaar duurzaam geproduceerd	65
B6.2- Beweging en verbreding in de markt	66

1 Doel en opbouw voortgangsrapportage

1.1 Inleiding

Wat is de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij?

Sinds mei 2009 werken negen partijen samen aan de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij: COV, Dierenbescherming, IPO, LTO, Ministerie van EL&I, Natuur & Milieu, Nevedi, NZO en Rabobank Nederland. In 2011 is ook de Groene Kennis Coöperatie deel gaan uitmaken van deze samenwerking.

De Uitvoeringsagenda is gericht op het realiseren van de volgende ambitie voor de toekomst van de veehouderij in Nederland:

“Samen werken aan een in alle opzichten toonaangevende duurzame veehouderij in 2023. Een veehouderij die met behoud van concurrentiekracht, produceert met respect voor mens, dier, milieu en omgeving inclusief de effecten van de Nederlandse veehouderij elders in de wereld.”

Dit vanuit het besef dat deze ambitie bijdraagt aan een maatschappelijk geaccepteerde sector met een sterke positie in de rest van de wereld. Om deze ambitie te verwezenlijken is een versnelling van de verduurzaming nodig. Maar vooral de drive én durf van boeren, overheid, agri-business, consumenten en maatschappelijke partijen om deze uitdaging gezamenlijk aan te gaan.

In de Uitvoeringsagenda is afgesproken om in de periode tot 2023 concrete resultaten te boeken op de volgende 6 speerpunten:

1. Systeeminnovaties: integraal duurzame veehouderijsystemen
2. Welzijn en gezondheid van dieren: stimuleren van natuurlijk gedrag en voorkomen van ingrepen, gezonde dieren, verminderen van antibioticagebruik, minimaal en kwalitatief verantwoord transport
3. Maatschappelijke inpassing: transparante productie, interactie veehouder – burger, landschappelijke inpassing van bedrijven
4. Energie, milieu en klimaat: gesloten voer-mest kringloop, duurzaam geproduceerde grondstoffen voor veevoer, energiebesparing en –productie, verminderen van uitstoot van broeikasgassen en emissies naar het milieu
5. Markt en ondernemerschap: kansen benutten om waarde te creëren, verbeteren van het economisch perspectief van ondernemers door producten te produceren waar afnemers meer geld voor over hebben
6. Verantwoord consumeren: stimuleren van meer keuzemogelijkheden in het aanbod van duurzaam geproduceerde producten

Waarom is die samenwerking nodig?

De veehouderij staat maatschappelijk sterk in de belangstelling en is onderwerp van vele discussies over dierenwelzijn, schaalvergroting, milieu, volksgezondheid, maatschappelijke en landschappelijke inpasbaarheid en het wereldvoedselvraagstuk. De minister van (toen nog) LNV heeft in 2008 de Toekomstvisie Veehouderij uitgebracht. Kernboodschap van deze visie is dat de veehouderij in Nederland zich in 2023 moet hebben ontwikkeld tot een in alle opzichten duurzame veehouderij met een breed draagvlak in de samenleving.

Duurzame productie en consumptie van voedingsmiddelen is een gedeelde verantwoordelijkheid van alle betrokken partijen. Niet alleen van producent en consument, maar ook van ketenpartijen, maatschappelijke organisaties en overheden. Losse schakels kunnen het niet alleen. De partijen in het samenwerkingsverband voelen de noodzaak van en willen zich inzetten voor de ontwikkeling naar een integraal duurzame veehouderij. Daarnaast zijn er nieuwe kansen op markten, waar consumenten in toenemende mate vragen naar duurzame producten.

Het besef van deze gezamenlijke verantwoordelijkheid heeft ertoe geleid dat de betrokken partijen een Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij hebben opgesteld. Een regiegroep met vertegenwoordigers van de betrokken partijen werkt aan de praktische invulling en uitvoering hiervan.

Hoe pakken we de samenwerking aan?

De verduurzaming van de veehouderij is in eerste instantie de verantwoordelijkheid van bedrijven in en rond de dierlijke productieketen. De rol van dit samenwerkingsverband is om het proces van verduurzaming te versnellen en doorbraken te realiseren, door het benutten van kansen en het wegnemen van belemmeringen. Alle partijen wenden, ieder vanuit eigen kracht en positie, de beschikbare invloed aan om het verschil te maken. Het samenwerkingsverband faciliteert op die manier vernieuwing en duurzame innovatie in de agro-foodsector. Innovatie wordt hierbij niet gezien als doel op zich maar als een middel tot verduurzaming. Daarmee is het samenwerkingsverband ook een succesvol voorbeeld van de meerwaarde die samenwerking tussen het bedrijfsleven, overheden en maatschappelijke partijen kan opleveren. Alle partijen onderstrepen de kracht van samenwerking bij het aanpakken van de opgaven en het organiseren van beweging, en de winst van de openheid die is ontstaan naar elkaar toe.

1.2 Doel en opbouw voortgangsrapportage

In de Uitvoeringsagenda is afgesproken om de voortgang te monitoren en jaarlijks de balans op te maken: wat hebben we gedaan als samenwerkingsverband en als partij, met welke resultaten en welke nieuwe stappen gaan gezet worden. Het monitoren van voortgang dient om te signaleren of er voldoende beweging zit op de speerpunten en de bijbehorende acties.

In juni 2010 en juli 2011 is met een voortgangsrapportage en een brief aan de Tweede Kamer de balans opgemaakt hoe het proces van verduurzaming ervoor staat en wat de opgaven zijn. Deze derde voortgangsrapportage beschrijft de voortgang die het afgelopen jaar is geboekt.

Hoofdstuk 2 beschrijft de politieke en maatschappelijke context waarin we als samenwerkingsverband aan de slag zijn. In hoofdstuk 3 welke ontwikkeling er is te zien per speerpunt. Vervolgens gaan we in hoofdstuk 4 in op de ontwikkeling die we zien op de thema's per speerpunt. In de bijlage zijn de routeplannen 2023 per speerpunt schematisch weergegeven om zo een totaal overzicht te bieden van de uitdagingen enerzijds en de ingezette acties anderzijds.



Vrije uitloop voor kippen

scoort op speerpunt **1 2 6**

Eieren met het Vrije Uitloopkeurmerk zijn afkomstig van kippen die de hele dag over vrije uitloop in de openlucht beschikken. Volgens Wakker Dier worden vrije uitloopeieren de nieuwe norm voor fabrikanten die eieren in hun producten gebruiken. Fabrikanten spelen daar inmiddels op in.

Alle sauzen en mayonaises van Calvé worden voortaan bereid van eieren van kippen die buiten kunnen lopen. Calvé is daarmee de eerste grootschalige leverancier die overstapt. Ook ijsfabrikant Häagen-Dazs gaat gebruik maken van vrije-uitloopeieren in haar ijs. De ijsfabrikant is begonnen met een geleidelijke overgang waarbij het 'de planning is om in de zomer van 2013, 100% van de gebruikte eieren afkomstig te laten zijn van vrije uitloop kippen.



2

VOORTGANGSRAPPORTAGE SAMENWERKINGSVERBAND | AUGUSTUS 2012



2 Monitoring verduurzaming veehouderij

De veehouderijsector staat in Nederland de afgelopen jaren sterk in de maatschappelijke en politieke belangstelling. We constateren dat de discussie over megastallen nog steeds actueel is en de noodzaak om naar oplossingen te zoeken steeds breder wordt gedeeld. Dit brengt met zich mee dat de context waarin het samenwerkingsverband van de Uitvoeringsagenda opereert door de jaren heen ook sterk in beweging is.

Een mooi voorbeeld van het breder gedragen besef om gezamenlijk tot oplossingen te komen is het Verbond van Den Bosch waarin naast ketenpartijen ook supermarkten zich sterk maken voor duurzaam vlees in de schappen van de supermarkten. Recent hebben ook de Nederlandse supermarkten, verenigd in CBL, het Vlees Beter Initiatief gepresenteerd waarmee supermarkten in de toekomst collectief overgaan op hogere normen voor wat betreft dierenwelzijn, milieu en antibioticagebruik voor varkens- en kippenvlees. Uit beide initiatieven spreekt een ketengerichte benadering. De beweging die hiermee gemaakt wordt is essentieel om tot een brede adoptie te kunnen komen van duurzame veehouderijconcepten.

Naast de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij wordt er ook in andere trajecten ingezet op het versnellen van de verduurzaming in ketens. Te noemen zijn daarbij, zonder uitgebreide toelichting de Topsector Agri&Food, het Platform Verduurzaming Voedsel, de Commissie Van Doorn en de recent door de staatssecretaris ingestelde regiegroep Duurzame Veehouderij en Agroketens. Door partijen in de zuivelketen is recent, op initiatief van de Duurzame Zuivelketen, een convenant weidegang ondertekend. Vanuit de UDV zijn er relaties met deze initiatieven om ervoor te zorgen dat er geen zaken dubbel opgepakt worden.

Ondertussen zien we een gunstige ontwikkeling naar meer verduurzaming in de sector, wat onder andere blijkt uit resultaten van de Monitor Integraal Duurzame stallen en de Monitor Duurzaam Voedsel. In dit hoofdstuk geven we een overzicht van beschikbare relevante monitors. Gezien deze ontwikkelingen en resultaten constateren we dat de opgaven onder de speerpunten van de Uitvoeringsagenda nog onverminderd aandacht verdienen en dat een brede coalitie van marktpartijen, overheid, onderwijs en maatschappelijke organisaties, noodzakelijk is om op deze opgaven doorbraken te realiseren.

2.1 Monitor Integraal Duurzame Stallen

Met de Monitor Integraal Duurzame Stallen wordt jaarlijks gemeten hoeveel integraal duurzame stallen er zijn gerealiseerd. Voor de Uitvoeringsagenda is dat van belang gezien de uitdaging om het aantal van deze stallen aanzienlijk te vergroten en waar mogelijk dit proces te versnellen. De doelstelling van de Uitvoeringsagenda was om eind 2011 5% integraal duurzame stallen gerealiseerd te hebben. Voor 2012 is een doelstelling van 6% gesteld. Naar verwachting zal dit laatste percentage eind dit jaar gehaald worden.

Definitie

Integraal duurzame stallen zijn gedefinieerd als stal- en veehouderijsystemen waarin verschillende duurzaamheidskenmerken in onderlinge samenhang zijn verbeterd ten opzichte van de regulier toegepaste stallen of systemen (definitie uit Monitor 2011). Het gaat om stallen en veehouderijsystemen die maatregelen toepassen die verder gaan dan de wettelijke eisen voor welzijnmilieu, diergezondheid en arbeidsomstandigheden, voldoen aan maatschappelijke randvoorwaarden én economisch haalbaar zijn.

De monitor is gebaseerd op stallen waarbij integraal duurzaam met een certificaat of een subsidiebeschikking is geborgd. Kanttekening bij de monitor is dat er ondernemers zijn die wel op onderdelen aanpassingen doorvoeren op het bedrijf (en zo stappen in duurzaamheid zetten), terwijl die niet in de monitor tot uiting komen. Deze ondernemers kunnen niet aan alle eisen voor het certificaat voldoen en worden daarom niet meegerekend.

De monitor is uitgewerkt voor de sectoren rundvee-, varkens- en pluimveehouderij en wordt jaarlijks geactualiseerd.

Resultaten Monitor 2011

Op 1 januari 2012 waren er in Nederland ruim 87.000 stallen. Het aandeel gerealiseerde integraal duurzame stallen bedroeg 4,5%. Tussen de sectoren zijn relatief grote verschillen: het percentage loopt uiteen van 2,9% in de rundveehouderij tot 7,0% in de varkenshouderij en 11,0% in de pluimveehouderij. Het aantal duurzame stallen vertoont een stijgende lijn. Deze toename treedt vooral op door stallen die voldoen aan de Maatlat Duurzame Veehouderij en bij varkens ook door het voldoen aan Milieukeurcriteria.

Het aantal in aanbouw zijnde integraal duurzame stallen is licht gestegen. Als deze stallen allemaal gerealiseerd worden, bedraagt eind 2012 het aandeel integraal duurzame stallen 6,2%.

Tabel 1. Aandeel integraal duurzame stallen per 1 januari 2012

	Pluimvee	Varkens	Rundvee	Totaal
Totaal aantal stallen	6072	21723	59607	87402
Totaal aantal gerealiseerde <i>integraal duurzame</i> stallen	665	1526	1736	3891
<i>Procentueel</i>	11,0%	7,0%	2,9%	4,5%
Totaal in voorbereiding zijnde stallen	367	634	550	1551
Totaal aantal <i>integraal duurzame</i> stallen inclusief in voorbereiding	1032	2160	2286	5442
<i>Procentueel</i>	17,0%	9,9%	3,8%	6,2%

Bron: WUR Livestock Research rapport 582 Monitoring integraal duurzame stallen, peildatum 1 januari 2012

Tabel 2. Aandeel integraal duurzame stallen per 1 januari 2011

	Pluimvee	Varkens	Rundvee	Totaal
Totaal aantal stallen	5438	22093	62432	88358
Totaal aantal gerealiseerde <i>integraal duurzame</i> stallen	468	1124	1441	3032
<i>Procentueel</i>	8,6%	5,1%	2,3%	3,4%
Totaal in voorbereiding zijnde stallen	220	533	400	1153
Totaal aantal <i>integraal duurzame</i> stallen inclusief in voorbereiding	688	1657	1841	4185
<i>Procentueel</i>	12,7%	7,5%	2,9%	4,7%

Bron: WUR Livestock Research rapport 458 Monitoring integraal duurzame stallen, peildatum 1 januari 2011

Er zit voortgang in de toename van het aantal duurzame stallen, maar het is ook duidelijk dat versnelling nog steeds noodzakelijk is.

2.2 Overige monitoring

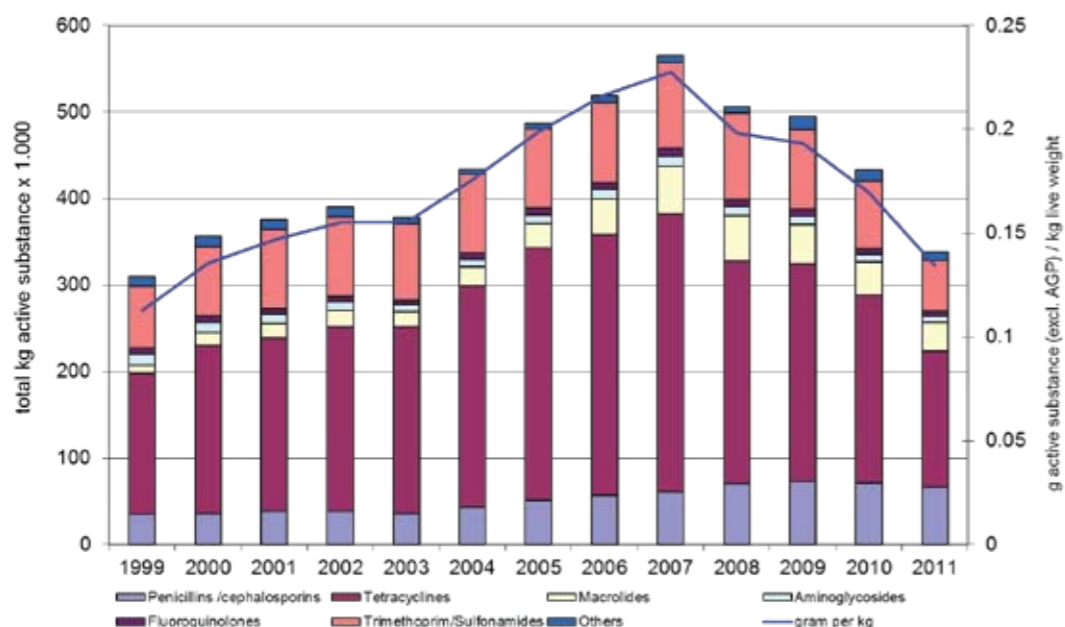
Monitor Antibioticagebruik

Dieren moeten gezond kunnen opgroeien in veehouderijsystemen met een selectief, beperkt en curatief gebruik van diergeneesmiddelen waaronder antibiotica. De laatste jaren is de aandacht voor het antibioticagebruik in de veehouderij sterk toegenomen. Met name door een toenemende zorg over de ontwikkeling van antibioticaresistente en ziekmakende bacteriën voor de mens. Sinds september 2011 dienen vleeskalver-, vleeskuiken en varkensbedrijven hun antibioticagebruik centraal te registreren en sinds januari 2012 geldt dit ook voor de rundersector. De Stichting Diergeneesmiddelen Autoriteit (SDa) heeft dit voorjaar voor de eerste keer de beschikking gekregen over gegevens uit deze centrale gebruiksregistraties. De SDa constateert in haar analyse dat in een relatief korte periode het gelukt is om antibioticagebruiksgegevens te verzamelen op bijna 10.000 dierhouderijbedrijven. De inspanningen van alle daarbij betrokken partijen zijn groot geweest en het resultaat verdient waardering. De SDa constateert ook dat de spreiding in het gebruik tussen bedrijven in elk van de drie veehouderijsectoren groot is. In elke sector is er een relatief grote groep bedrijven met een relatief beperkt gebruik. Daarnaast kent elke sector een groep bedrijven die veel tot zeer veel antibiotica gebruikt. Op basis van deze registraties heeft de SDa een heldere reductiedoelstelling geformuleerd voor elk individueel veehouderijbedrijf. De SDa richt zich met name op het verminderen van het gebruik op de 25% bedrijven met het hoogste gebruik binnen elke sector of diercategorie, de zogenaamde veelgebruikers. De SDa gaat ervan uit dat als in 2015 het gebruik van alle bedrijven in de streefwaardegebieden ligt, er ten opzichte van 2011 een reductie van meer dan 50% wordt bereikt. Hiermee zal de reductie ten opzichte van 2009 uitkomen op 70%. Daarnaast worden er binnen alle diersoorten vanuit het convenant ABRES (AntibioticaResistentie) door de sectorpartijen dwingende maatregelen genomen om het gebruik van moderne, kritische antibiotica binnen de veehouderij te minimaliseren. Hierdoor wordt de kans op resistentie door de veehouderij voor humaan gebruik vrijwel uitgesloten.

De in Nederland door de Fabrikanten en Importeurs van Diergeneesmiddelen in Nederland (FIDIN) verkochte antibiotica worden al sinds 1999 jaarlijks publiekelijk gerapporteerd. Dit gebeurt door het LEI in de MARAN-rapportages (www.maran.wur.nl). Het betreft de totale verkoop van antibiotica voor dieren en kan niet worden gerelateerd aan een specifieke diersoort of -categorie.



Figuur 1. Verkoopcijfers van veterinair therapeutisch gebruikte antibiotica in Nederland van 1999-2011 (Bron FIDIN/LEI) (www.maran.wur.nl)



De Maran-rapportage laat een substantiële afname zien van de verkoop van antibiotica voor veterinair gebruik in 2011, toen 338 duizend kilogram werd verkocht ten opzichte van 495 duizend kilogram in 2009 en 565 duizend kilogram in het jaar 2007. Dit betekent een afname in de verkoop van antibiotica voor veterinair gebruik van bijna 32% ten opzichte van 2009.

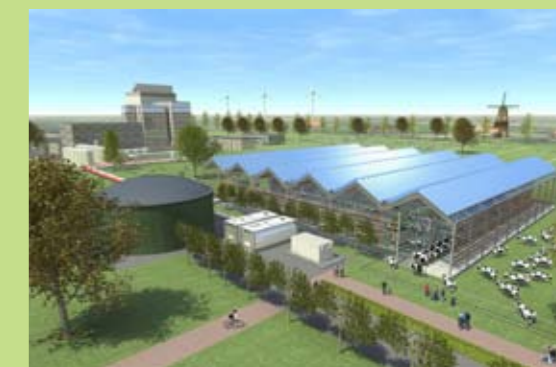
Monitor Duurzaam Voedsel

De Monitor Duurzaam Voedsel 2011 van het Ministerie van EL&I geeft een overzicht van de consumentenbestedingen aan duurzaam voedsel in Nederland over het jaar 2011. Onder duurzaam voedsel vallen producten die zich positief onderscheiden door de manier waarop ze geproduceerd zijn: diervriendelijk, biologisch, milieuvriendelijk en/of ethisch. Alleen producten die herkenbaar zijn aan een onafhankelijk gecontroleerd keurmerk zijn in het onderzoek meegenomen. De omzet van duurzaam voedsel steeg van 1,3 naar 1,7 miljard euro. De groei van duurzaam voedsel was daarmee tien maal zo hoog als de stijging van de totale omzet aan voedsel in Nederland. Het marktaandeel van duurzaam voedsel steeg in 2011 van 3,5 naar 4,5 procent.

Tabel 3. Consumentenbestedingen aan duurzaam voedsel in Nederland

Bestedingen verdeeld over de productgroepen (x miljoen euro)	2010	2011	Ontwikkeling	Gemeten keurmerken
AGF	242,8	257,6	6,1%	EKO, FAIRTRADE/Max Havelaar, Rainforest Alliance & Milieukeur
Brood & banket, en ontbijtgranen	67,5	75,1	11,3%	EKO & FAIRTRADE / Max Havelaar
Zuivel	161,7	217,6	34,6%	EKO, Beter Leven, FAIRTRADE/Max Havelaar & UTZ Certified (Laatste twee chocolademelk)
Eieren	48,1	59,3	23,3%	EKO, Beter Leven & vrije uitloop eieren
Vlees	122,5	235,1	91,9%	EKO, Beter Leven, Milieukeur, Label Rouge, scharrelkip
Vleeswaren	25,9	37,4	44,4%	EKO, Beter Leven, Milieukeur
Vleesvervangers	12,5	12,8	2,4%	EKO
Koffie, thee, cacao	337,0	406,6	20,7%	EKO, UTZ Certified, FAIRTRADE/Max Havelaar & Rainforest Alliance
Vis	109,5	129,6	18,4%	EKO, MSC
Overig voedsel (o.a. kruidenierswaren)	212,4	317,4	49,4%	EKO, Beter Leven, FAIRTRADE/Max Havelaar, UTZ Certified, Milieukeur & Rainforest Alliance
Totaal	1.339,9	1.748,6	30,5%	

Bron: LEI_WUR, 2012



Structurele ontwikkelingen als de schaalvergroting van melkveehouderijen, de groei van de melkproductie per koe en de afschaffing van het melkquotum in 2015 vragen om stappen op het gebied van duurzaamheid. Ook stijgt de wereldbevolking en de welvaart, waardoor de vraag naar zuivelproductie toeneemt. Om die redenen initieerden de Nederlandse Zuivelorganisatie (NZO) en LTO de 'Duurzame Zuivelketen', een unieke ketensamenwerking tussen melkveehouders en zuivelindustrie met ambitieuze doelen op vier gebieden:

Klimaat en energie

- 30% reductie van broeikasgassen in 2020 ten opzichte van 1990, inclusief klimaatneutrale groei
- 20% duurzame energie in 2020 en een energie-neutrale zuivelketen
- 2% energie-efficiency per jaar (1,5% fabrieken en 0,5% keten) en in totaal 30% energie-efficiency in de periode 2005-2020, 2% energiebesparing per jaar bij veehouders

Diergezondheid en dierenwelzijn

- Vermindering antibioticaresistentie. In 2013 antibioticagebruik terug naar niveau 1999
- Verlengen gemiddelde levensduur koeien, met name door het sterk terugdringen van mastitis en klauwproblemen
- In 2015 alle nieuw te bouwen stallen integraal duurzaam

Weidegang

- Behoud huidig niveau van weidegang

Biodiversiteit en milieu

- 100% gebruik van RTRS (Round Table on Responsible Soy) gecertificeerde duurzame soja en duurzame palmpitschilfers in 2015
- Acties en maatregelen die direct en indirect het fosfaatvolume en de ammoniakuitstoot beïnvloeden
- Verbetering biodiversiteit

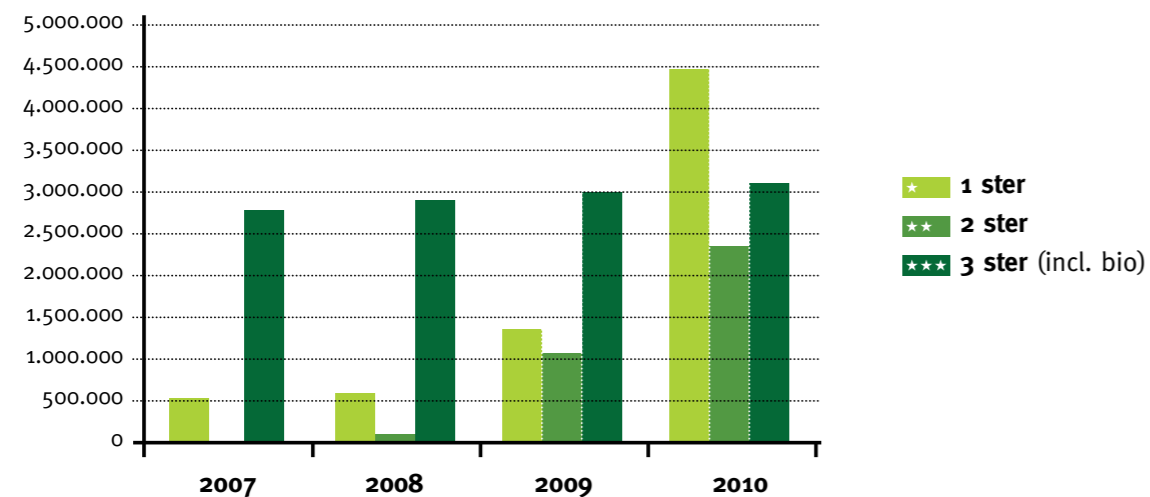
De uitvoeringsstrategie van de Duurzame Zuivelketen bestaat uit vier stappen: stimuleren van innovatie, beschikbaar maken van kennis en instrumenten, monitoring en niet-vrijblijvende maatregelen. Veehouders kunnen zich vergelijken met collega-ondernemers en worden gestimuleerd zich te verbeteren. Elke zuivelonderneming kiest een aanpak die past bij de bedrijfsvoering en stelt hiervoor een duurzaamheidsprogramma op. De voortgang op de doelen wordt door middel van een sectorrapportage gemonitord.



Met name diervriendelijker geproduceerd vlees en vleeswaren, herkenbaar aan de Beter Leven kenmerk van de Dierenbescherming, werden door de consument gewaardeerd. De omzet verdubbelde bijna van 154 naar 295 miljoen euro. De verwachting van het ministerie van EL&I dat een omzetgroei van 15 procent van producten met een duurzaamheidskeur- of kenmerk mogelijk moet zijn, is ruimschoots gehaald. Daarnaast zijn de omzetgroei-doelstellingen van de vorig jaar afgeronde convenanten Marktontwikkeling Biologische Landbouw en Marktontwikkeling Verduurzaming Dierlijke Producten ruimschoots gehaald: Er is ruim boven de gestelde 10 procent groei voor biologische producten gerealiseerd in 2011, veel meer dan de afgesproken 15 procent voor diervriendelijker geproduceerd voedsel.

Door de Dierenbescherming zijn de productiecijfers onder het Beter Leven kenmerk omgerekend naar aantallen dieren met een beter leven in de afgelopen jaren.

Grafiek 1. Aantal dieren met een beter leven



Bron: Dierenbescherming, gegevens Beter Leven kenmerk

In 2011 zijn er naar schatting zo'n 12 miljoen dieren geproduceerd onder het Beter Leven kenmerk met 1 en 2 sterren, exclusief biologisch. In 2010 was dat nog 6,9 miljoen dieren.

Tabel 4. Aantal dieren met een beter leven per categorie in 2010

Categorie	Aantal dieren
Vleeskuikens	3,9 miljoen
Leghennen	1,9 miljoen
Varkens	0,9 miljoen
Runderen	80.000
Kalveren	200.000
Totaal	6,9 miljoen (excl. 3,1 miljoen biologisch)

Bron: Dierenbescherming, gegevens Beter Leven kenmerk

Monitor Mestproductie

Het CBS maakt jaarlijks een berekening van de mestproductie en de mineralenuitscheiding van stikstof en fosfaat in Nederland. Dit gebeurt op basis van gegevens van de werkgroep Uniformering Mestcijfers (WUM). In onderstaande tabel is een overzicht gegeven van de mestproductie en de mineralenexcretie.

Tabel 5. Mestproductie periode 1980-2011

Perioden	Mestproductie mld kg	Stikstofuitscheiding (N) mln kg	Fosfaatuitscheiding (P ₂ O ₅) mln kg
1980	85,6	565,1	231,6
1990	87,4	691,2	229,1
1995	82,6	680	215,9
2000	75,6	549,1	190,9
2005	70,1	478,8	169,7
2009	72,7	484,2	174,8
2010	72,2	489,7	178,9
2011*	71,1	481,6	171

Bron: CBS Statline, 16 april 2012. *Cijfers over 2011 zijn nog voorlopige cijfers.

Uit het overzicht blijkt dat de fosfaatuitscheiding van de Nederlandse veestapel in 2011 is gedaald naar zo'n 171 miljoen kg. Daarmee ligt de productie onder het door Europa vastgestelde maximum voor Nederland.

Monitor Energie- en Klimaat Agrosectoren

Een belangrijk aspect van verduurzaming is het energie- en klimaatvraagstuk. Hiervoor is in juni 2008 het Agroconvenant 'Schone en Zuinige agrosectoren' gesloten, dat door Agentschap NL wordt gemonitord. De meest recente rapportage is van najaar 2011. De vorderingen van de melkveehouderij en intensieve veehouderij zijn daaruit hieronder overgenomen.

Melkveehouderij

Het energieverbruik van de melkveehouderij is 7,9 PJ in 2009. De energie-efficiency van de melkveehouderij is 4% verbeterd in 2009 ten opzichte van 2003. Verdergaande mechanisatie (ook melkrobots) doet het effect van energiebesparing deels teniet. Met naar schatting onder andere 29% van het aantal windmolens en 56% van het aantal (co-)vergisters heeft de melkveehouderij een groot aandeel in de winning van hernieuwbare energie in de landbouw. In 2009 was de methaanemissie circa 1,0 Mton CO₂-eq. lager dan 1990 als gevolg van minder koeien. Eind 2010 was in de sector 2,3% aan integraal duurzame stallen gerealiseerd. Relevante projecten van de sector zijn onderzoek naar veevoeraanpassing, de duurzame zuivelketen en initiatieven om tot optimale verwaarding van dierlijke mest te komen.

Intensieve veehouderij

Het energieverbruik van de intensieve veehouderij is 6,8 PJ in 2009. De energie-efficiency van de varkenshouderij, vleeskalverenhouderij en vleeskuikenhouderij is verbeterd ten opzichte van 2003. In de leghennenhouderij trad een verslechtering op, mogelijk als gevolg van aanpassing naar ruimere huisvesting die meer energie vraagt. Eind 2010 waren 5,1% integraal duurzame varkensstallen gerealiseerd en 8,6% pluimveestallen. Met naar schatting circa 63% van het aantal biomassaketels en 21% van het aantal (co-) vergisters heeft de intensieve veehouderij een behoorlijk aandeel in de winning van hernieuwbare energie in de landbouw. Het onderwerken van mest zorgde aanvankelijk voor een toename van lachgasemissie vanuit de bodem. Als gevolg van het mestbeleid zette vanaf 1995 een daling in van lachgasemissies.

Relevante projecten van de sector zijn projecten in het kader van de energieneutrale stal en initiatieven om tot optimale verwaarding van dierlijke mest te komen.



Rondeel

scoort op speerpunt **1 2 3 4 5 6**

Het Rondeel is een uniek huisvestingsconcept voor leghennen. Het concept is ontstaan uit een onderzoek van Wageningen Universiteit, waarbij gezocht is naar een duurzame toekomst voor de legpluimveehouderij.

Het onderzoeksteam heeft gekeken naar de spanningsverhoudingen tussen maatschappelijk verantwoord ondernemen, behoeften van de leggen en een ideale werkomgeving voor de pluimveehouder leiden tot. Vanuit deze drie invalshoeken is een nieuwe vorm van leghennenhouderij ontworpen. www.rondeel.org

Rondeel ei heeft definitief 3 sterren

De eieren uit de rondeelstallen hebben definitief het Beter Leven kenmerk met drie sterren gekregen. Deze definitieve toekenning van de sterren volgt na een onderzoek van Livestock Research van Wageningen UR waaruit blijkt dat de eerste rondeelstal in het Gelderse Barneveld net zo goed is voor het welzijn van de kippen als bij biologische bedrijven.



Verantwoorde soja

scoort op speerpunt **4**

In 2010 werd wereldwijd ruim 200 miljoen ton sojabonen geproduceerd. Daarmee is soja een van de belangrijkste landbouwproducten ter wereld. Door de mondiale bevolkings- en welvaarts-groei en de daardoor stijgende vleesconsumptie blijft de vraag naar soja voor veevoeder sterk toenemen.

Grootschalige sojateelt kan echter negatieve gevolgen hebben, zoals aantasting van waardevolle natuur in met name Zuid-Amerika, schending van landrechten van de lokale bevolking en overmatig gebruik van bestrijdingsmiddelen. Om de mogelijk negatieve effecten als gevolg van sojateelt te reduceren en/ of te voorkomen wordt door een groot aantal partijen samengewerkt aan het verduurzamen van de sojateelt. Enkele samenwerkingsinitiatieven op dit onderwerp zijn:

- Initiatief Duurzame soja (IDS) is een platform bestaande uit het Nevedi-collectief, Vion, Friesland Campina, 2Sisters Storteboom, Gebr. Van Beek en Ahold. Dit platform heeft tot doel het RTRS-proces te versnellen.
- Task Force Soja een overlegplatform voor het bedrijfsleven om RTRS-doelen af te stemmen en deze te bereiken.
- Sojacoalitie is een overlegplatform voor verschillende ngo's waaronder WWF, Solidaridad, IUCN, Both Ends, Stichting Natuur & Milieu.
- Round Table responsible soy (RTRS): vormt een wereldwijd platform van een groot aantal bedrijven en maatschappelijke organisaties Het secretariaat van de RTRS is gevestigd in Buenos Aires. Sedert oktober 2010 bestaat RTRS-standaard.
- Initiatief Duurzame Handel (IDH) is opgericht in 2009 met steun van Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking en richt zich op verduurzamen van grondstofketens. Soja is één van de programma's.

In oktober 2010 is de RTRS standaard vastgesteld. Hierin staan criteria voor een verantwoorde sojaproductie. Naast aandacht voor het terugdringen van pesticidengebruik en voor landrechten van lokale gemeenschappen, zijn ook regels opgesteld die voorschrijven dat uitbreiding van sojateelt niet ten koste mag gaan van waardevolle bossen en biodiversiteit.

In juni 2011 is door de Nederlandse industrie allereerste soja gekocht die is geteeld volgens de principes van de Ronde Tafel voor Verantwoorde Soja (RTRS). Deze eerste aankoop van 85.000 ton (obv certificaten) geeft een belangrijk signaal aan het internationale bedrijfsleven om ook verantwoorde soja te kopen. Het is een doorbraak in de verduurzaming van de internationale sojaketen. De certificering en verkoop zijn belangrijke stappen om RTRS wereldwijd tot dé standaard te maken voor verantwoorde sojateelt die onder meer helpt bij het tegengaan van de aantasting van waardevolle natuur en het respecteren van landrechten van lokale gemeenschappen.





3 Beweging als motor voor gezamenlijke actie

Al in de eerste voortgangsrapportage in 2010 hebben we aangegeven dat de UDV belang hecht aan het initiëren en versnellen van beweging in het verduurzamen van de veehouderij. Met een aantal punten op de horizon als leidraad. De ervaring wijst uit dat het proces van verduurzaming bijzonder complex is. Het samenwerkingsverband legt daarom prioriteit bij juist die onderwerpen waarvan de complexiteit leidt tot een vertraging of impasse. Het realiseren van doorbraken op de taaiere dossiers is haar meerwaarde.

In dit hoofdstuk geven we een toelichting op het organiseren van beweging en het geven van richting. We beschrijven de visie en werkwijze van het samenwerkingsverband, het gebruik van dynamische routeplannen, het ontwikkelen van een gezamenlijke definitie voor het begrip integraal duurzame bedrijfssystemen en onze visie op innovatie in relatie tot verduurzaming van de veehouderij.

3.1 Door beweging ontstaat energie en richting

Visie

De wil om te verduurzamen wordt breed gedeeld. Daarbij zijn er ook gedeelde opvattingen over de 6 speerpunten waaraan in het kader van verduurzamen gewerkt moet worden: dierenwelzijn, diergezondheid en antibioticagebruik, mineralen, energie, klimaat, maatschappelijke acceptatie, economisch rendement. Deze vormen de randvoorwaarden voor een duurzame veehouderij. Elk bedrijf kan dit invullen met een eigen, passende mix van maatregelen. De uitkomst van zo'n proces kan van bedrijf tot bedrijf verschillen, afhankelijk van bedrijfssituatie, regio en marktsituatie. We gaan uit van de filosofie dat beweging nodig is om energie en richting te laten ontstaan. Dus experimenteren en direct leren van praktijkervaringen om consequent te verbeteren.

Ons uitgangspunt is dat we waar mogelijk maximaal aansluiten op initiatieven die in het veld ondernomen worden. Als er voor het realiseren van bepaalde ambities (nog) niet kan worden aangesloten op lopende initiatieven proberen we -samen met het veld- nieuwe initiatieven op gang te krijgen. Onze focus ligt op het -waar nodig creëren of stimuleren van beweging en het organiseren van richting in die beweging. Dit doen we niet aan de hand van een vaststaand eindbeeld maar door tussenstappen te zetten richting een in alle opzichten duurzame veehouderij. De principes die we delen zijn leidend bij de stappen die we zetten zoals de balans tussen People, Planet, Profit of de ketenaanpak. Daarbij hoort ook dat we voortdurend communiceren over wat er allemaal gaande is en de dialoog daarover aangaan met elkaar en met de maatschappij.

Werkwijze

Het samenwerkingsverband werkt, uitgaande van de uitdagingen voor 2023 (punten op de horizon) met concretere ambities voor de korte termijn (2015). Dit zijn geen afrekenbare doelen maar inspanningsverplichting voor het samenwerkingsverband. Vanuit de filosofie dat door beweging energie en richting ontstaat, moet er in deze ambities ruimte bestaan voor voortschrijdend inzicht. Om een bijdrage te leveren aan de realisatie van deze ambities is verbinding gelegd met lopende acties en zijn nieuwe acties opgestart. Het overzicht van ambities en acties is bijeengebracht in zogenaamde 'routeplannen' per speerpunt. Elk jaar worden deze bijgesteld naar gelang de resultaten die geboekt worden. De routeplannen kunnen zo worden gezien als een doorvertaling van de aanvankelijke in een voortrollend, dynamisch actieplan.

Elk routeplan wordt getrokken door één of meer partijen uit het samenwerkingsverband. Als het samenwerkingsverband constateert dat er op bepaalde onderwerpen actie nodig is, nemen we zelf het initiatief om te zorgen dat deze acties worden opgestart en opgepakt door de diverse betrokken partijen. Dat kunnen ook andere partijen zijn die niet direct betrokken zijn bij het samenwerkingsverband.

Als een deelnemer in ons samenwerkingsverband 'trekker' is van een bepaalde actie kan dit dus betekenen dat deze opdrachtgever is van een project maar ook dat deze organisatie aanspreekpunt is voor acties die plaatsvinden in andere netwerkverbanden. Deze partij rapporteert over de voortgang in het maandelijkse overleg van de regiegroep. Dit biedt andere partijen de mogelijkheid om te 'spiegelen' of hier een bijdrage aan te leveren. Als hierbij knelpunten gesignaleerd worden, nemen we het initiatief om partijen bij elkaar te brengen en hen te laten uitzoeken waar ruimte zit en doorbraken te realiseren zijn.

3.2 Integrale duurzaamheid

Binnen de UDV bekijken we verduurzamen vanuit een integrale visie. Alleen scoren op één aspect van duurzaam is niet voldoende, zeker niet als dat betekent dat op andere onderdelen juist een tegengestelde beweging ontstaat. In geformuleerde ambities maar ook in maatschappelijk en politiek debat wordt de term integraal duurzaam veelvuldig gebruikt. Echter zonder daar een scherpe definitie aan te verbinden. Vandaar dat de UDV afgelopen jaar ook actie heeft genomen om te komen tot een scherpere duiding van het begrip integraal duurzaam. Aanleiding hiervoor is, naast onze ambitie dat alle nieuw te bouwen stallen in 2015 integraal duurzaam zijn, een verzoek van Staatssecretaris Bleker om het initiatief te nemen voor het uitwerken van een instrument waarmee de UDV partners voortvarend kunnen sturen op de realisatie van integraal duurzame stallen. Bijvoorbeeld in de vorm van een maatlatsystematiek. Het samenwerkingsverband heeft dit ter hand genomen en een opdracht uitgezet bij Wageningen UR.

Verduurzaming Veehouderij in Perspectief (VViP)

Wageningen UR is gevraagd in nauwe samenwerking met het samenwerkingsverband een lange-termijn perspectief te ontwikkelen voor de veehouderij als totaal: waar denken we met de kennis van nu op de lange termijn te moeten eindigen om te kunnen spreken van een integraal duurzame veehouderij? Dat perspectief is zinvol, omdat het een gezamenlijk kader biedt om naar toe te werken, en concreet maakt hoe groot de ambitie eigenlijk is. Daarmee is het beter mogelijk om instrumenten te ontwikkelen en middelen in te zetten om die ambitie te bereiken. Daarnaast maakt dit perspectief het mogelijk om de voortgang van verduurzaming te monitoren vanuit het gewenste punt aan de horizon.

In dit proces ontstond het VViP traject vanuit het inzicht dat de ontwikkeling van een maatlatsystematiek voor 2015 niet goed mogelijk is zonder lange termijn perspectief. VViP is niet bedoeld om bestaande initiatieven en systemen te vervangen. VViP voegt het perspectief op de lange termijn toe van een daadwerkelijk integraal duurzame veehouderij als punt aan de horizon, concreet gemaakt in doelen die te kwantificeren zijn. In het project VViP wordt geprobeerd integrale duurzaamheid te dekken vanuit de volle breedte van planet, people en profit. Hiervoor zijn thema's benoemd maar ook voorstellen gedaan voor doelen voor de lange en korte termijn. Daarbij is gebruik gemaakt van het bestaande materiaal in sectorale en overheidsdoelstellingen en monitoringssystemen. Op het moment van schrijven van deze voortgangsrapportage zit de regiegroep UDV in de besluitvormende fase over de definitieve inhoud. Het uitgedrukte perspectief start met een algemene uitspraak over de aard van een integraal duurzame veehouderij: "Een integraal duurzame Nederlandse veehouderij produceert dierlijke producten en allerlei andere economisch of maatschappelijk gewenste waarden, op een manier die maatschappelijk én economisch langdurig vol te houden is, en niet ten koste gaat van mensen en dieren, of de mogelijkheden van toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien."

Meten van verduurzamen op individuele bedrijven

Gelet op de eigen ambities en de oproep van Staatssecretaris Bleker is het ook noodzakelijk voor individuele bedrijven in beeld te krijgen welke stappen er op dit moment en in de nabije toekomst gezet worden om duurzaam te produceren. Bij het uitwerken van de maatlatsystematiek wordt gebruik gemaakt van de ervaringen met de huidige maatlat duurzame veehouderij maar zeker ook van de ervaringen binnen sectoren en ketens die nieuwe systemen ontwikkelen om prestaties van de bedrijven in beeld brengen.



Beter Leven kenmerk

scoret op speerpunt **1 2 6**

Het Beter Leven kenmerk is een 3-sterrenstelsel dat op steeds meer verpakkingen van vlees, kip en eieren te vinden is. Hoe meer sterren, hoe beter het dierenwelzijn. Eén of twee sterren staan voor het zogeheten tussensegment, drie sterren voor biologisch maar wordt ook toegekend aan producten waarbij de dieren een vergelijkbaar welzijn hebben als biologisch gehouden dieren, zoals de Label Rouge kip of de Rondeleieren.



Het tussensegment is tot stand gekomen door samenwerking tussen de Dierenbescherming, de sector en het bedrijfsleven. Het is een diervriendelijker alternatief voor de bestaande producten uit de gangbare veehouderij. Daarbij zijn per diergroep (kippen, varkens en runderen) de belangrijkste welzijnsproblemen in de vee-industrie aangepakt en verbeterd. Bij een kip gaat het bijvoorbeeld om groei-problemen, bij varkens om stress en verveling en bij kalfjes bloedarmoede.

Het Beter Leven kenmerk stimuleert veehouders om dieren een beter leven te geven. Hoe meer verbeteringen ze aanbrengen voor het welzijn van de dieren, hoe meer sterren hun product krijgt. Een duurzame en haalbare oplossing voor veehouder, supermarkt en consument die aansluit bij de doelstellingen van de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij.

Steeds meer supermarkten bieden producten aan met een Beter Leven ster, maar ook cateraars en verwerkers van dierlijke producten profileren zich er mee.

Unox scharrelrookworst met Beter Leven kenmerk

Vanaf winter 2011 is een derde van de rookworsten van Unox afkomstig zijn van ongecastreerde varkens die meer ruimte en afleiding hebben. Dat betekent dat 4,5 miljoen worsten een ster krijgen van het Beter Leven kenmerk van de Dierenbescherming. Unilever introduceert bovendien een nieuwe rookworst, die twee sterren krijgt. Varkens voor dit product hebben nog meer ruimte, krijgen stro en hebben een overdekte uitloop.

La Place Beter Leven- sterrenrestaurant

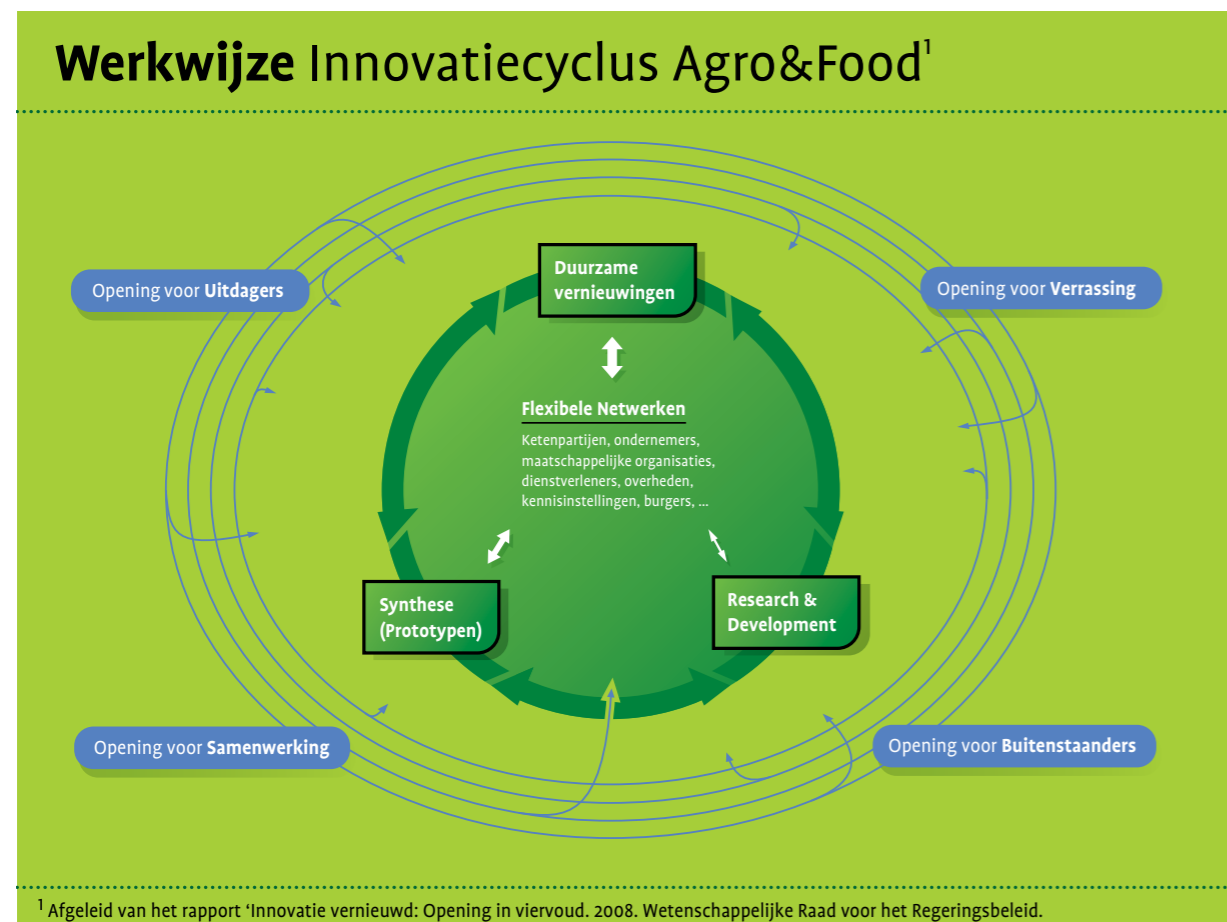
De restaurants van de La Place-keten mogen sterrenrestaurants genoemd worden. De restaurantketen serveert een aantal producten met het Beter Leven kenmerk. Zo hebben het kalfsvlees en de dagverse zuivel van La Place drie sterren en de eieren twee.

3.3 Innovatie binnen de UDV

Het stimuleren van innovatie is cruciaal om doorbraken te realiseren naar een duurzame veehouderij. Zoals aangegeven is innovatie daarbij een middel en geen doel op zich.

Innovatiecyclus als hulpmiddel voor het duiden van acties

De initiatieven en acties waarmee in het kader van de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij innovatie wordt bevorderd zijn heel divers van aard. Het model van de Innovatiecyclus Agro&Food helpt bij het krijgen van inzicht in de functie van deze initiatieven bij de beweging die de sector moet maken. Hiermee helpt het de partners van de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij om te benoemen welke initiatieven zouden kunnen bijdragen aan het realiseren van doorbraken. Op deze manier draagt het bij aan een gemeenschappelijke taal voor het beschrijven van het innovatie- en verduurzamingsproces.



¹ Afgeleid van het rapport 'Innovatie vernieuwd: Opening in viervoud. 2008. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Model 1. Innovatiecyclus Agro&Food

In het model van de Innovatiecyclus Agro&Food wordt onderscheid gemaakt tussen drie aspecten van innovatie, die herkenbaar terugkomen in de praktijk:

1. innovaties die tot stand komen in een context van Research & Development. Hierin staat voorop dat een idee technisch of wetenschappelijk goed onderbouwd is. Deze hoeven echter nog niet volledig praktijkrijp of rendabel te zijn;
2. de ontwikkeling van Synthese/Prototypen. Hierin staat de toepassing door praktijkgebruikers centraal. Afhankelijk van het risico dat de gebruiker kan nemen zal dit meer of minder eisen aan de innovatie stellen om direct rendabel of concurrerend te zijn binnen de bestaande markt;
3. de Duurzame Vernieuwingen die breed toepassing vinden in de praktijk. Het gaat hierbij om brede adoptie van reeds bewezen innovaties en technieken. Duurzame vernieuwing is cruciaal om als gehele sector de omslag te kunnen maken naar een duurzame veehouderij.

De beweging door de innovatiecyclus heeft geen vaste richting. Die kan zowel van prototype naar brede toepassing zijn, als van Research & Development naar de brede toepassing. Het model laat ook een aantal openingen zien, die symbool staan voor prikkelende impulsen, waardoor innovatie een kans blijft krijgen en geen geïsoleerd proces wordt.

UDV in het innovatiecontract van de Topsector Agro & Food

De Topsector Agro & Food heeft een innovatiecontract opgesteld met als doel de vraaggestuurde research & innovatie te versterken, en te investeren in excellente kennis & innovatie op drie strategische kansen voor economische en maatschappelijke groei:

1. Meer met minder;
2. Hogere toegevoegde waarde;
3. Internationaal leiderschap.

Hiervoor zijn in het innovatiecontract negen innovatiethema's uitgewerkt voor de periode 2012-2016. Met name de eerste vijf innovatiethema's sluiten goed aan op de ambities die verwoord zijn in het kader van de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij. Het gaat onder meer om valorisatie van zijstromen, grondstoffen en mest (thema 1). Ook is er aandacht voor resource efficiency (thema 2) en de duurzaamheid van importstromen (thema 3). Verder zijn er aparte innovatiethema's benoemd voor duurzame veehouderij (thema 4) en markt- en keteninnovaties (thema 5). Deze innovatiethema's zijn leidend geweest bij de beoordeling van voorstellen voor publiek-private-samenwerking (PPS) tussen bedrijfsleven, onderzoek en wetenschap.

In veel van de voor 2012 ingediende PPS-en kon worden voortgebouwd op voorbereidend werk tussen EL&I en de diverse productschappen. Deze hadden in de loop van 2011 al per UDV speerpunt met elkaar de onderzoeksprioriteiten benoemd voor 2012. Op dit moment is ervoor gekozen om sturing op het veehouderij-onderzoek te geven vanuit drie sector-programma's (rundvee, varken, pluimvee) en een themaprogramma (diergezondheid). Het samenwerkingsverband van de UDV heeft een rol in het indienen van passende voorstellen voor het innovatiecontract.



Kalvertransport

scoort op speerpunt **2**

De VanDrie Group zet zich in voor diervriendelijk veetransport. Zij zijn vooruitstrevend met onderzoek naar verbeteringen op het gebied van het transport van dieren. Samen met een producent van vrachtwagens is een volledig airconditioned Comfort Class veewagen ontwikkeld.

Daarin springen een aantal zaken in het oog. Met de vrachtwagens worden de kalveren zo min mogelijk aan temperatuurschommelingen blootgesteld. Ook beschikken de wagens over camera's, zodat de chauffeurs het gedrag van de kalveren onderweg kunnen volgen. Het vervoer met een Comfort Class veewagen komt het dierenwelzijn en de diergezondheid ten goede. Hierdoor zijn de dieren tijdens de eerste dagen op de kalverhouderij minder vatbaar voor ziekten. En dat heeft weer een gunstig effect op het gebruik van diergeneesmiddelen.



4 Voortgang op de speerpunten

De Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij is weergegeven in routeplannen met uitdagingen voor de periode tot 2023, die zijn opgehangen aan de zes speerpunten (zie 1.1 en bijlage). Om de lange termijn tot 2023 te overbruggen zijn ambities geformuleerd voor de komende jaren (tot 2015) en die zijn weer concreet uitgewerkt in initiatieven en acties om zodoende daadwerkelijk verduurzamingstappen te zetten in het hier en nu. Totaal gaat het om meer dan 50 acties met variërende urgentie en complexiteit.

In het afgelopen jaar zijn nieuwe acties toegevoegd en meerdere acties gerealiseerd. Om doorbraken te kunnen realiseren op de taaiere dossiers is voor 2012 de keuze gemaakt om op een aantal acties meer focus aan te brengen. Bij sommige speerpunten zijn geen specifieke focusacties gekozen, wat niet wil zeggen dat er op deze punten niets gebeurt. Focus zegt vooral iets over de keuze van de regiegroep om op deze punten extra beweging te willen realiseren.

4.1 Nieuwe acties ten opzichte van tussenrapportage 2011

Verduurzamen is een dynamisch proces. De routeplannen moeten daarom samen een dynamische, voortschrijdende agenda vormen, die continue in beweging is door de inspanningen van de leden van het samenwerkingsverband en andere netwerken. Het samenwerkingsverband monitort dit proces door ook de acties die bij de start van de Uitvoeringsagenda benoemd zijn, periodiek te beoordelen. In 2011 heeft dit geleid tot een aanvulling van acties op een aantal speerpunten. Deze aanvullingen betreffen op hoofdlijnen drie belangrijke vraagstukken voor verdere verduurzaming van de veehouderij:

1. Verbreding van duurzame innovaties naar een grotere groep ondernemers. In verschillende trajecten is geconstateerd dat voorlopers in de sectoren in voldoende mate met verduurzamen bezig zijn. Doorvertaling van deze beweging naar een grotere groep ondernemers vraagt echter veel meer aandacht en stimulans. Een aantal van de nieuwe acties is juist hier op gericht.
2. Het tot hogere waarde brengen van mest door raffinage is een kansrijke optie voor de veehouderijsectoren. Een aantal nieuwe acties richt zich met name op dit aspect.
3. Marktconcepten waarmee verduurzamen ook daadwerkelijk door de markt beloond wordt als de belangrijkste stimulans voor verduurzamen. Ook hierop zijn nieuwe acties geformuleerd.

4.2 Voortgang per speerpunt

In dit hoofdstuk wordt de voortgang van de speerpunten een voor een op hoofdlijnen beschreven. Een meer gedetailleerde beschrijving per actie is in de bijlage te vinden.

Speerpunt 1 > Systeminnovaties

1

Uitdaging

Het realiseren van integraal duurzame veehouderijsystemen:

- 5% integraal duurzame stallen in 2011
- vanaf 2015 zijn alle nieuw te bouwen stallen/houderijsystemen integraal duurzaam
- herontwerp / nieuwe ontwerpen van stal- en houderijsystemen gericht op forse stappen voorwaarts voor dierenwelzijn (natuurlijk gedrag), milieu (minimale emissie), diergezondheid, energieverbruik en landschappelijke inpassing. Voortgang op het totaal moet in evenwicht zijn met de voortgang op individuele aspecten
- verankering van nieuwe concepten door de praktijk.

Voortgang

Het afgelopen jaar heeft de focus sterk gelegen op het verbreden van duurzame stal- en veehouderijconcepten naar een grotere groep ondernemers. In het Nieuwe Veehouden hebben 40 ondernemers eigen bedrijfsontwikkelingsplannen beschreven. Daarbij is in netwerkgroepen gewerkt om van en met elkaar te leren. Dit project is afgerond. Realisatie van deze plannen en doorvertaling naar een grotere groep ondernemers staat voor komend jaar hoog op de agenda. Het is voor de sectoren van groot belang stappen te zetten in het versnellen van de ontwikkeling van een duurzamere bedrijfsvoering.

Oppakken van innovaties om te verduurzamen vraagt van huidige en toekomstige ondernemers een mind-set die daarvoor open staat. Via het organiseren van netwerkgroepen van ondernemers en het gezicht geven aan en ondersteunen van boegbeelden uit de sector werken we aan een breed draagvlak bij ondernemers om met vernieuwing en verduurzaming aan de slag te gaan. Verder invullen van ondersteuning voor boegbeelden om hun rol goed in te kunnen vullen is voorzien voor komend jaar. Organisaties die boegbeelden inzetten kunnen van deze instrumenten gebruik (gaan) maken. Toekomstige ondernemers kunnen via het project 'Duurzame Veehouderij Hoe?Zo!' vanuit hun opleiding op bezoek bij en kennismaken met bedrijven die vooroplopen op het gebied van duurzaamheid.

Als derde element in dit speerpunt kijken we naar blokkades die belemmerend zijn voor de toepassing van vernieuwing in de praktijk. Regelgeving, zowel de vergunningverlening als de stimuleringsregelingen zijn afgelopen jaar tegen het licht gehouden. Bij vergunningverlening is er nog de nodige "winst" te boeken als het gaat om verduurzamen in de veehouderij. Komend jaar zal daar verder op ingezet worden.

Speerpunt 2 > Welzijn en gezondheid van dieren**Uitdaging**

Speerpunt 2 heeft betrekking op verbetering van welzijn en gezondheid van dieren en heeft betrekking op de onderwerpen: verminderen van transport en verbeteren van dat transport, natuurlijk gedrag van dieren respecteren en in houderijssystemen mogelijk maken, het streven geen ingrepen (exclusief wettelijk verplichte) uit te voeren op dieren, het streven om van dierziektebestrijding naar gezonde dieren te gaan.

Voortgang

Het afgelopen jaar is er in opdracht van en met medewerking van de UDV onderzoek gedaan naar kansen voor verbetering van diertransport naar de slachterij. Dit heeft een palet aan mogelijkheden opgeleverd op basis waarvan nu pilots worden opgezet met een aantal kleinere (gesloten) ketens.

De Staatssecretaris heeft in juni j.l. in Europees overleg ingezet om transport van slachtdieren te verbeteren. Dit betekent maximaal 8 uur in de truck, goede ventilatie en temperatuurregeling. Helaas steunden alleen de kleinere landen dit voorstel.

Voortvloeiend uit een aantal RIO trajecten (Resultaat gericht en Integraal Ontwerpen), waar diergericht ontwerpen een integraal onderdeel van is, wordt voor een aantal concepten een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd met behulp van de SBIR-regeling. Het betreft onder andere de varkensprojecten Pro Outdoor, Multifunctionele stal en Lupinevarken. En de Windstreek stal voor vleeskuikens.

In het kader van Welfare Quality® worden voor diverse diergroepen praktijkprojecten opgezet om de Welfare Quality® systematiek door de veehouders als management tool in te zetten. Voor de diverse diercategorieën is onderzocht in hoeverre het volledige protocol ingekort kon worden. Er is een overzicht gemaakt van de ingrepen die nog in de diverse veehouderijsectoren worden uitgevoerd. Daarbij is geïnventariseerd welke inspanningen worden verricht om de ingrepen uit te kunnen bannen. De UDV zal het gesprek aangaan met de sectoren waar geen inspanning wordt verricht om te komen tot beëindiging van ingrepen.

**Stimuleren van weidegang**scoort op speerpunt **1 2**

Koeien vinden het heerlijk om in het voorjaar de wei in te gaan. Dit blijkt uit hun enthousiaste reactie wanneer ze in het voorjaar de wei in stormen. Ze kunnen volop grazen en genieten van de buitenlucht. Bovendien schetst dit een mooi plaatje voor liefhebbers van de Nederlandse natuur en open landschap. Om het beeld van de koe in de wei vast te houden als kenmerkend onderdeel van het Nederlandse landschap is bijvoorbeeld de Stichting Weidegang opgericht. Want binnen de moderne veehouderij is het niet vanzelfsprekend dat koeien van voorjaar tot najaar in de wei worden gelaten.



De definitie van weidegang is dat koeien gedurende minimaal 120 dagen per jaar, ten minste 6 uur per dag, van voorjaar tot najaar in de wei lopen. De inzet van stimuleringsmaatregelen van bijvoorbeeld de Stichting Weidegang is dat zo veel mogelijk koeien in de wei kunnen staan. Melkveehouders die zich committeren aan weidegang, worden hierop gecontroleerd. Maar ook zuivelondernemingen nemen gerichte inspanningen om weidegang op het huidige niveau te houden.

Weidegang is binnen het landbouwbedrijfsleven een onderdeel van het duurzaamheidsconcept. De ambitie is dat 'zoveel mogelijk bedrijven zoveel mogelijk koeien in de wei houden'. Dat gaat niet vanzelf en vraagt de nodige inspanningen van het landbouwbedrijfsleven, overheid, retail en NGO's.

**Serrestal voor varkens**scoort op speerpunt **1 2**

Een serrestal betekent licht in de stal en daardoor meer welzijn voor het dier, want ze kunnen hun normale bioritme volgen. Maar licht betekent ook dat het prettiger werken is voor de boer. De stal krijgt van VION de 'goodfarming star', wat staat voor één beter leven ster van de Dierenbescherming.



In Dalfsen heeft Herbert Noordman een gesloten varkenshouderijbedrijf met 400 zeugen en 4000 vleesvarkens. Voorheen was de productie verspreid over zes locaties. Door de bouw van de serrestal heeft Noordman zijn dieren kunnen concentreren op twee locaties: één voor de zeugen en één voor de vleesvarkens. In de stal hangen strokokers, een bal en ketting om wat afleiding te geven.

Verder hebben de varkens 25% meer ruimte per vleesvarken. Noordman mest beren af die niet gecastreerd worden en de staarten blijven er aan.

Ook aan de landschappelijk inpassing is gedacht. De bouwhoogte van de stal is maar 6,5 meter. Aan de buitenkant van de stal is gekozen voor een gedempte grijsgroene kleurstelling. De silo's zijn in een grijze tint gespoten en tussen de stallen gezet, zodat ze zo min mogelijk opvallen.

3**Speerpunt 3 › Maatschappelijke inpassing****Uitdaging**

Speerpunt 3 is gericht op een voor de burger meer transparante productie en landschappelijke inpassing van de bedrijven. De burger heeft kennis van en zicht op de voor productie gehouden dieren. Nieuwe bedrijven zijn een geaccepteerd onderdeel van hun lokale omgeving.

Voortgang

In het jaar 2011 heeft de dialoog tussen burgers en agrariërs een sterke impuls gehad door de maatschappelijke dialoog over megastallen onder leiding van dhr. Alders. Samen met het burger-initiatief in de provincie Noord-Brabant heeft dit geleid tot een groot aantal initiatieven waarbij boeren en burgers op allerlei niveaus betrokken waren.

In 2011 heeft de rijksadviseur voor het landschap Ytje Feddes een prijs uitgereikt aan een vernieuwend ontwerp voor een nieuw te bouwen varkensstal. De prijsvraag heeft behalve de winnaar nog vijf andere sterke ontwerpen opgeleverd die fungeren als inspiratiebron voor agrariërs en stallenbouwers. De architectuur vormt letterlijk en figuurlijk een visitekaartje voor de agrarische sector.

Uit de verschillende initiatieven van het afgelopen jaar blijkt dat het thema maatschappelijke inpassing steeds serieuzer wordt genomen. Dit geldt zowel voor agrariërs die een andere houding krijgen ten aanzien van verduurzaming, als voor burgers die zich meer bewust worden van hun verantwoordelijkheid als consument. Er is sprake van een positieve trend om deze groep van voortrekkers uit te breiden met een veel grotere groep navolgers. Op landelijk en provinciaal niveau zijn er veel initiatieven waarbij partijen samenwerken of met elkaar in dialoog gaan.

4**Speerpunt 4 › Energie, milieu en klimaat****Uitdaging**

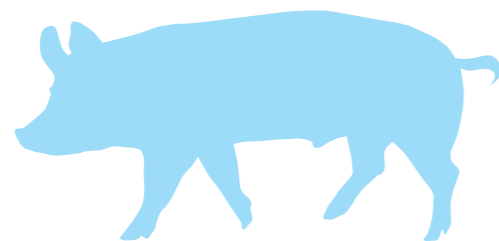
Speerpunt 4 heeft betrekking op een breed scala van activiteiten die gericht zijn op het sluiten van voer-mestkringloop, maximale benutting van mineralen uit mest door mestbewerking en -verwerking, duurzame productie van alle grondstoffen 2023 en maximale inzet op productie van duurzame energie door veehouderij uit biomassa, wind en zon.

Voortgang

In december 2011 ondertekenden de partners in de dierlijke productieketen een intentieverklaring waarmee zij zich hebben gecommitteerd aan de ketentransitie naar 100% verantwoorde soja in 2015. Begin 2012 is de stichting Ketentransitie Verantwoorde Soja gestart met haar werkzaamheden. Doel is de transitie van de dierlijke productieketen naar gebruik van verantwoorde soja vorm te geven.

Nevedi publiceerde in 2011 een grondstoffenwaaier voor veevoerders. In deze grondstoffenwaaier is voor de grondstoffen die het meest worden toegepast in diervoeders aangegeven waarom deze grondstoffen zo essentieel zijn en welke duurzaamheidsthema's er bij deze grondstoffen aan de orde kunnen zijn.

In 2011 is de Task Force 'Optimalisatie Mineralenkringlopen' opgericht. Deze Task Force heeft tot doel om met de betrokken partijen te komen tot een gedragen actieplan voor invulling van de ambitie om in 2023 de voer-mest kringloop op Nationaal NW-Europees niveau, zoveel als mogelijk, te sluiten. In 2012 zal de Task Force het actieplan opleveren.

**5****Speerpunt 5 › Markt en ondernemerschap****Uitdaging**

Speerpunt 5 is gericht op de totale keten van producent tot en met consument. De activiteiten werken aan de uitdaging dat de partijen in de keten het begrip duurzaamheid met kansen en slim ondernemerschap gaan associëren. Verduurzaming als onderdeel van ondernemerschap. Ook stimuleren we de ontwikkeling dat de Nederlandse veehouderij door duurzame en concurrerende productie, een leidende positie in de Europese markt krijgt.

Voortgang

Het hart van de duurzaamheidsprogramma's voor de melkveehouderij bij de Nederlandse zuivel-ondernemingen wordt gevormd door kennisuitwisseling in workshops, leerbedrijven en eigen websites voor leden-melkveehouders. Zo is Foqus Planet in 2011 door FrieslandCampina gezamenlijk met melkveehouders ontwikkeld. De duurzaamheidselementen zijn geïntegreerd in het bestaande kwaliteitsborgingssysteem voor de veehouders, zodat zij nu te maken hebben met één integrale aanpak van kwaliteit, voedselveiligheid en duurzaamheid. Afhankelijk van het prestatieniveau dat een melkveehouder binnen Foqus Planet wil realiseren, kan hij op het terrein van duurzaamheid een aantal extra punten scoren. Naast een aantal verplichte zaken die voortvloeien uit wetgeving, kiest de veehouder zelf uit een breed aanbod van mogelijkheden. Dat kunnen bijvoorbeeld energiebesparende maatregelen zijn (voorkoeler, warmteterugwinning), het volgen van een workshop over diergezondheid of het toepassen van weidegang. Uiteindelijk zal een meer duurzame bedrijfsvoering leiden tot een lager kostenniveau en verbeterende ondernemingsresultaten voor de individueel melkveehouder. Met behulp van routegidsen kunnen melkveehouders stapsgewijs hun persoonlijke route bepalen bij hun duurzame bedrijfsontwikkeling. Naast dat veehouders extra punten kunnen scoren in kwaliteitssystemen, wordt door zuivelondernemingen weidegang financieel gestimuleerd.

6**Speerpunt 6 › Verantwoord consumeren****Uitdaging**

Speerpunt 6 is gericht op het vergroten van het aanbod van duurzame dierlijke producten – met een focus op dierenwelzijn – door bestaande initiatieven op te laten schalen en nieuwe private initiatieven te laten ontwikkelen. Dit moet leiden tot meer keuzemogelijkheden voor consumenten bij de aankoop van dierlijke producten. Ook werken we aan het stimuleren van een duurzaam consumptiepatroon. Daaronder valt ook de uitdaging dat de consumptie van dierlijke eiwitten past binnen een verantwoord consumptiepatroon.

Voortgang

Over het algemeen is er een groei van duurzaam geproduceerd vlees te meten. De omzet van duurzamer geproduceerd vlees is onderzocht in de Voedselbalans 1. In dit onderzoek is gekeken naar de volgende labels die onder de noemer "diervriendelijker" vallen: Beter Leven kenmerk, Label Rouge, scharrelkip, Vrije Uitloop en Milieukeur. In de tabel is de som van de omzet weergegeven van deze labels plus biologische producten (er zijn geen cijfers beschikbaar per label). In alle categorieën is groei te zien.

1 Voedselbalans is een onderzoek onder leiding van Wageningen University & Research centre naar de vraag hoe consumenten denken over duurzaam voedsel en hoe zij dat vertalen naar de aankoop van duurzame producten. Daarnaast is gepeild hoe de aanbieders van voedsel - supermarkten, catering, horeca en levensmiddelenfabrikanten - duurzame consumptie stimuleren. De Voedselbalans is opgesteld in opdracht van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. Dit jaar komt de Voedselbalans voor het eerst uit; vanaf nu verschijnt er regelmatig een vervolg.

Tabel 6. Consumentenbesteding diervriendelijker vlees plus biologisch

**Besteding per productgroep
(x miljoen euro)
diervriendelijker plus BIO**

	2010	2011	Ontwikkeling
Eieren	48,1	59,3	23,3%
Kippenvlees	31,7	40,5	27,8%
Varkensvlees	25,3	104,6	313,4%
Rundvlees	61,6	71,5	16,1%
Overig vlees	3,9	18,5	374,4%
Vleeswaren	25,9	37,4	44,4%
TOTAAL	196,5	331,8	68,9%

Bron: Voedselbalans 2011

Motivatie en gedrag van de consument zijn in de Voedselbalans niet gemeten. Een indicatie voor een meer bewust consumentengedrag levert het onderzoek van Motivaction naar flexitariërs dat in opdracht van Natuur & Milieu is uitgevoerd (mei 2012). De belangrijkste resultaten en conclusies uit het onderzoek zijn:

- Het aantal Nederlanders dat bekend is met het begrip flexitariër is bijna verdubbeld van 14% in 2011 naar 26% in 2012.
- Het aantal dagen dat Nederlanders vlees (of kip) eten is het afgelopen jaar gedaald van gemiddeld 5,7 naar 5,3 dagen per week.
- Nederlanders die niet elke dag vlees eten kiezen er vaker dan vorig jaar voor om bewust minder vlees te eten: voor hun eigen gezondheid (van 12% naar 24%), om bij te dragen aan natuur en milieu (van 14% naar 23%) of dierenwelzijn (van 14% naar 20%).
- Het aantal Nederlanders dat ervoor kiest wel eens maar niet elke dag vlees te eten vanwege gezondheidsredenen, het milieu of dierenwelzijn (bewuste flexitariërs) is toegenomen van 22% naar 35%.



Maatlat duurzame veehouderij

scoort op speerpunt **3**

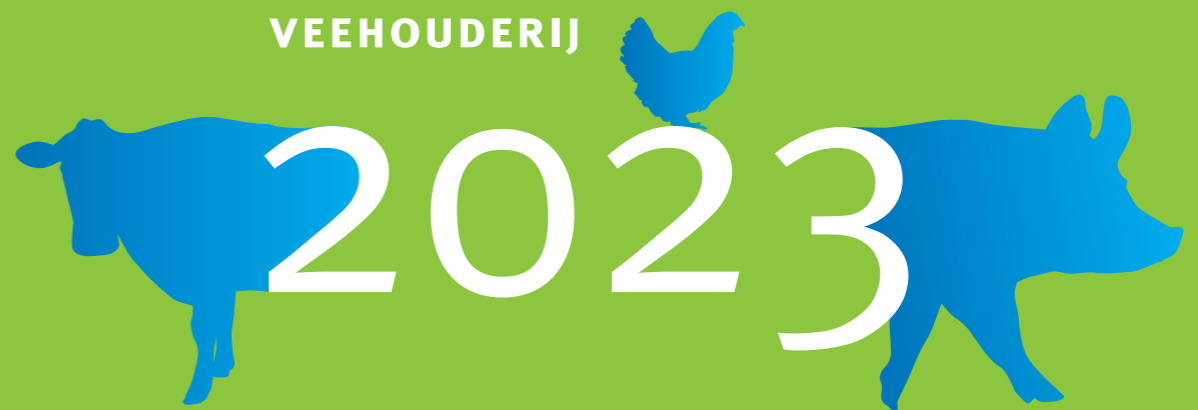
De Maatlat Duurzame Veehouderij (MDV) is een certificatieschema met als doel het bevorderen van investeringen in een duurzame veehouderij. Veestallen die voldoen aan de criteria van de MDV tonen daarmee aan dat zij kunnen voldoen aan duurzaamheidsdoelstellingen van overheidsregelingen.

Eind 2010 is door de UDV een bijdrage geleverd aan het uitwerken van criteria voor het nieuwe thema Bedrijf & Omgeving in de Maatlat Duurzame Veehouderij door Stichting Milieukeur. Andere thema's zijn ammoniakemissie, dierenwelzijn, diergezondheid, energie en fijn stof. Het thema Bedrijf & Omgeving is uitgewerkt in 4 onderwerpen. Landschappelijke inpassing is daarvan het belangrijkste. De andere zijn omgevingsgerichtheid (transparantie/openheid), verstoring (geur, geluid, licht) en water. Het ambitieniveau (minimaal te behalen punten) van dit thema is in 2011 vastgesteld op een overgangsniveau, bij de herziening voor 2012 zal dit worden verhoogd van 15 naar 29 punten.

Vernieuwend aan het criterium voor landschappelijke inpassing is dat een groot aantal punten verdiend kan worden met het opstellen van een landschapsplan voor het volledige bedrijf en/of bouwblok door een geregistreerde landschapsarchitect. Het landschapsplan wordt samen met het ontwerp van de stal ingediend bij de bouwaanvraag en meegenomen in de toetsing door welstand. Bij voorkeur is al in een eerder stadium, vóór de indiening van de bouwaanvraag, overleg geweest met welstand over het landschapsplan en het ontwerp van de stal.



UITVOERINGSAGENDA
DUURZAME
VEEHOUDERIJ





Colofon

Realisatie: Koole Communicatie

Vormgeving: Stroes.info

Fotografie: Leonardo Melgarejo (soja)
George Burggraaff/Hollandse Hoogte (kippen)
ID Agro (varkens)

Kijk voor meer informatie op:
www.uitvoeringsagendaduurzameveehouderij.nl

2012

